

MUZEJSKI ČASOPIS

MUZEJSKO DRUŠTVO JESENICE

LETO VII, Številka 3, 6. maj 1997

PROGRAM PRIREDITEV NA STARI SAVI OB MEDNARODNEM DNEVU MUZEJEV OD 16. DO 18. MAJA 1997

DNEVI ODPRTIH VRAT V MUZEJU JESENICE

Med mnogimi prazniki, ki jih praznujemo v mesecu maju je prav poseben dan posvečen tudi muzeju. To je 18. maj - svetovni dan muzejev. Slovenski muzealci že več let v okviru tega dne pripravljajo Muzejski sejem, ki bo letos v Narodni galeriji v Ljubljani od 19. - 24. maja. S predstavitvijo dela najnovejše Čopove zbirke bo sodeloval tudi jeseniški muzej.

Kot uvod v muzejski praznik pa pripravljamo muzealci na Stari Savi tridnevne prireditve, ki bodo namenjene predvsem otrokom in šolski mladini. K sodelovanju smo povabili jeseniške vrtce ter osnovne in srednje šole.

Ker pa so naši malčki najbolj živahni in neučakani smo sklenili, da bo otvoritev Muzejskih dni namenjena prav njim. Guvernanto Bernando smo naprosili za prijazen sprejem in pozdrav vseh naših "vrtčkov", Aleša pa, da nam bo zaigral in zapel pesmico iz pravljice o Sneguljčici - Hej ho, mi kopljemo zlato. To pravljico si bodo otroci lahko ogledali tudi na videokaseti v Muzejskem

kinu. V goste smo povabili še Rdečo kapico in hudobnega volka. Prišla pa bo tudi naša virtuožka vrana, ki nam bo predstavila instrument - čelo. Istočasno bodo otroci lahko sprostili svojo domišljijo z risanjem po asfaltu, izdelovanjem muzejske razglednice, guvemanta Bernarda in njena pomočnica pa jih bosta naučili izdelati verižico iz filca in to na

kar 300 let star način. Na koncu bomo iz vseh izdelkov na leseni ograji pred muzejem pripravili razstavo.

Vse dopoldne bodo odprta tudi vrata naše železarske zbirke, arhiva in knjižnice, kjer bomo strokovni delavci muzeja skušali na prilagojen način našim najmlajšim predstaviti muzej.

Ker bo vse dogajanje potekalo v Ruardovi graščini in da s hrupom in živahnostjo ne bi razjezili spečega graščaka Viktorja, ki se po mnenju nas delavcev še vedno včasih spreha po hiši, smo mu nastavili vabilo, da nas pride obiskat. Vabilo je že vzel, ali bo prišel pa je skrivnost tako za nas kot bo tudi za naše in vaše otroke. Morda pa nas bo presenetil ?

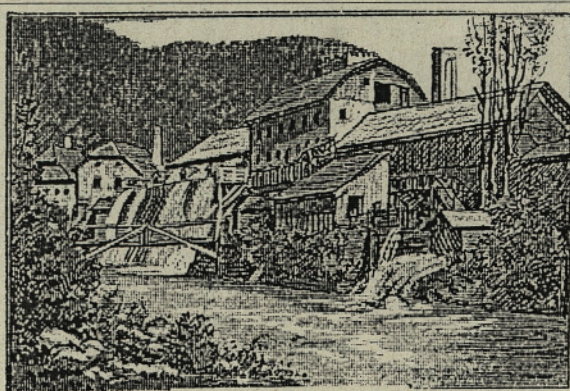
Lov za skritim zakladom

Jesenice so mesto, ki se na prvi pogled marsikomu zdijo le dolgočasno železarsko mesto. Toda, to železarsko mesto skriva v svojih nedrjih prave zanimivosti.. Res, da fasade hiš niso tako lepe in razgibane kot so npr. ljubljanske, radovljiške, celjske ... , imajo pa zato izredno bogato vsebino, ki je močno povezana s kulturnim in političnim življenjem samega mesta. Pomislimo samo na šolske ure zgodovine, kjer so nas učili o raznih društvih, ki so začela nastajati proti koncu 19. stoletja. Se spomnite Sokola, Orla,

poglavja o prebujanju delavske zavesti, o stankah nezadovoljnih delavcev in društvih, ki so jih delavci organizirali, da bi dosegli svoje pravice? Pa o prizadevanjih nemških kapitalistov, da bi čimbolj uveljavili svojo kulturo in jezik med slovenskim prebivalstvom? Na Jesenicah so si s tem namenom postavili svojo šolo - nemško šolo, v kateri je danes čistilnica. Te in še vrsto drugih kulturno-zgodovinsko zanimivih hiš in postojank (npr. imamo eno najstarejših bencinskih črpalk na Slovenskem, pa najstarejšo lekarno na Gorenjskem, ...) bodo s pomočjo zabavnega teksta in zemljevidov, ki smo jih pripravili skupaj z jeseniškimi skavti, odkrivali in spoznavali srednješolci. Za popestritev, vztrajnost in moč pa smo jim s pomočjo sponzorjev pripravili majhna presenečenja in celo zaklade.

Ker pa v tem nekdanjem "mestu rdečega prahu" prebivajo ljudje, ki hranijo morda najdragocenejše dokumente jeseniške preteklosti - spomine, bodo naši "lovci" med potjo obiskali tudi njih.

(nadaljevanje na 2. strani)

Plavž na Stari Savi leta 1900 (Katalog in cenik izdelkov KID)

Kazalo

Stran

- DNEVI ODPRTIH VRAT MUZEJA od 16. do 18. maja 1997	1
- Razstava v Borovljah "VSE JE LOV"	2
- Branko Čušin: FORNARJI - Zahvala ALOJZU NOČU	3
- PROGRAM MDJ IN MUZEJA JESENICE za maj in junij 1997	
- Anže Mrak: MUZEJSKA ZBIRKA IZ PRVE SVETOVNE VOJNE	4

(nadaljevanje s 1. strani)

Seveda mimo železarstva ne gre, saj je prav to tista dejavnost, ki je botrovala nastanku in razvoju samega mesta. Številne ostanke rudarske in železarske preteklosti, ki jih hrani naš muzej bodo prav tako preko zanimivih vprašanj in številnih nagrad odkrivali osnovnošolci.

Na koncu pa bodo za zabavo vseh navijačev, udeležencev zabavnih iger in lova za zakladom poskrbeli skavti.

Zgodovina je galaksija svetov, ki svetijo z različno močjo, nekateri šibkeje, drugi močnejše¹

V zapuščino "od preteklih generacij in časov podedovano dediščino, ki je najbolj neposreden most med živimi, današnjimi, in mrtvimi, preteklimi življenji, seveda ne spada le tisto, kar je bilo napisano z namenom, da se ne pozabi. Letopisi, spomini, pričevanja in razni, v času dogodkov zasnovani popisi in zapisi, ki so namenjeni kasnejšim bralcem in "sodnikom", so le del obsežne pisane dediščine..."²

Da bi oživel samo majhen delček te zapuščine, smo muzejski delavci povabili k sodelovanju jeseniški radio s katerim bomo v soboto dopoldne pripravili kontaktno oddajo, ki bo namenjena prav spominom in pričevanjem o nekdanjem življenju na Jesenicah ... Vabimo Vas, da nas pokličete in nam tako s svojimi spomini pomagate oblikovati oddajo in s tem osvetliti že pozabljeno jeseniško preteklost.

Drugi pomembnejši dokumenti naše preteklosti pa so razni "pisani in poslikani preostanki, ki so resnično dokument časa, v katerem so nastali: listine, urbarnji, trgovske pogodbe, upravni, pravni in politični akti, oporoke, popisi zapuščin in dediščin, rojstne knjige, državni strankarski, občinski politični protokoli, družinske upodobitve, slike in razglednice - sicer pa, kaj bi naštevali, raznovrstnost zgodovinskih dokumentov in pričevanj ne pozna meja"^{3,4}. Zato vabimo vse, ki morda doma hranite stare fotografije, predmete, pisma, knjige, listine in za katere menite, da imajo zgodovinsko vrednost, da nas v soboto popoldne obiščete v Ruardovi graščini na Stari Savi in nam jih prinesete pokazat. Kajti "naše pozna-

vanje in nepoznavanje posameznih preteklih obdobij je neredko bolj kot od same časovne daljave odvisno od njihove pisane in nepisane zapuščine, od tega kar so ljudje za seboj pustili, kar se je ohranilo Zgodovina povsod pušča sledove in kakor ni človeka brez spomina in osebne življenske zgodbe, tudi ni človeške skupnosti brez zgodovine. In naj smo še tako prepričani, da živimo le za danes in za jutri, vedno znova smo - v veliki večini mnogo močnejše, kot to vidimo in smo si pripravljeno priznati - ujeti v preteklost, bližnjo in daljno."⁴

Muzejsko društvo pa pripravlja literarni večer pod lipo, kjer bo Alenka Bole -Vrabec predstavila domačinko, pisateljico Gabi Kristan in njen roman "Razdrobljena skala in bog je ustvaril žensko". Še istega dne bomo pripravili tudi muzejski kino, kjer bomo vrteli stare filme o Jesenicah in železarni.

Dneve odprtih vrat bomo zaključili z otroškimi Živ-žavom, ki ga pripravljata Miri in dedek in vzgojiteljice iz vrtca Podmežaklo.

Vse tri dni si bodo lahko naši obiskovalci brezplačno ogledali muzejsko železarsko in paleontološko zbirko. Odprti pa jim bomo tudi vrata muzejske knjižnice in arhiva.

Pod okrilje Muzeja Jesenice poleg Ruardove graščine spadajo tudi galerija in razstava delavskega gibanja in NOB na Jesenicah v Kosovi graščini, Liznjekova domačija v Kranjski Gori in nekatere spominske hiše znamenitih mož na "Deželi": Prešernova rojstna hiša v Vrbi, Finžgarjeva rojstna hiša v Doslovčah in Čopova rojstna hiša v Žirovnici.

Vljudno vabljeni!

Natalija Štular

¹ Dokumenti slovenstva, iz uvoda dr. Petra Vodopivca

^{2, 3, 4} Isto

Iskreno se zahvaljujemo vsem sponzorjem, ki so nam na kakršen koli način pomagali izpeljati naše prireditve in s tem razveseliti obiskovalce našega muzeja, pa tudi nas. Še posebej se zahvaljujemo za pomoč vzgojiteljicam iz vrtca Mare Šivic Podmežakla in jeseniškim ter brezniškim skavtom.

MUZEJ JESENICE

Ideja za društveno ekskurzijo

DEŽELNA RAZSTAVA V BOROVLJAH NA KOROŠKEM "VSE JE LOV"

Razstava "VSE JE LOV" je v Köstagovem gradu v Borovljah. Odprti so jo 26. aprila 1997 in bo na ogled šest mesecev. V dvaintridesetih prostorih je predstavljeno okoli 1000 eksponatov iz številnih evropskih držav iz raznih zgodovinskih obdobij in so povezani z različnimi vrstami lovske dejavnosti. Osrednje mesto na razstavi ima znamenito boroveljsko puškarstvo, katerega začetki segajo v 16. stoletje. Časovno razstava obsega lovstvo od prazgodovine do današnjega dne.

Kot okvirni program osrednje deželne razstave so slovenske organizacije in društva s področja Roža pripravile še nekaj spremljajočih prireditev.

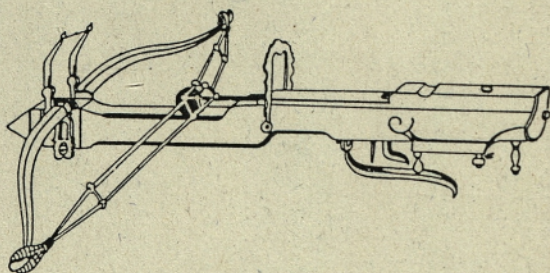
V kulturnem domu pri Cingelcu na Trati v Glinjah (Borovlje) so tematske razstave o LONČARSTVU, o STARIH LJUDSKIH INSTRUMENTIH in o NEKDANJI SLOVENSKI NEDELJSKI POSOJILNICI, ki je bila ustanovljena leta 1889 v Borovljah.

V stavbi bivše stare posojilnice v Borovljah je razstava o KULTURNO-POLITIČNEM ŽIVLJENJU SLOVENCEV V NEKDANJEM BOROVELJSKEM SODNEM OKRAJU OD 1. 1848 DALJE.

V Šentjanžu ob Dravi, med Borovljami in Svečami je v kulturnem centru K&K na ogled razstava o KRIVOLOVU.

Z enotno ROŽANSKO IZKAZNICO si je mogoče ogledati vse našteté prireditve. Predlagamo, da bi organizirali enodnevno ekskurzijo v Borovlje v juliju 1997.

JANEZ METERC

Samostrel z naprožilom iz druge polovice 16. stoletja (Schenk) (Iz knjige J. Hartmana: Lovske puške nekoč in danes, Celje 1987)

FORNARJI

Za prebivalce vasi Planina pod Golico poznamo več imen: Rovtarij, Križarji, pa tudi Fornarji. Čeprav ima to zadnje ime nekoliko zaničljiv pomen, lahko v virih najdemo razlago zanj.

V knjigi "ILUSTRIRANI SLOVAR RIMSKIH STARIN" iz leta 1862 (Leipzig) lahko pod geslom FORNAX beremo naslednje:

"FORNAX AERARIA v pomenu Ofen zum Schmelzen der Metalle, Hochofen s pripombo, da to omenjajo tudi antični pisci Plin. H.N., XI, 42, Virg. Aen. VII, 636.

Ob tej razlagi lahko domnevamo, da gre za topilce, plavžarje ali delavce ob talilnih pečeh, ki so se glede na tradicijo iz antike imenovali fornarji.

To ime je imelo lahko zaničljiv pomen že od samega začetka, lahko pa je to rezultat kasnejšega socialnega položaja rudarjev in plavžarjev, ki so bili v nasprotju s kmečkim prebivalstvom v privilegiranem položaju.

BRANKO ČUŠIN

PROGRAM
MUZEJSKEGA DRUŠTVA

maj in junij 1997

RUARDOVA GRAŠČINA

Sobota, 17. maja 1997:

ob 17. uri

LITERARNI VEČER

Gabi Kristan: RAZDROBLJENA SKALA IN BOG JE USTVARIL ZENSKO (roman)

Večer pod lipo na Stari Savi pred graščino bo ob 17. uri popoldne v okviru tridnevni prireditev Muzeja Jesenice. Večer bo vodila igralka ALENKA BOLE VRABEC.

ZIROVNICA

Sobota 21. junija 1997:

MUZEJSKI DAN

MRAKOVA MUZEJSKA ZBIRKA PRVE SVETOVNE VOJNE

Muzejski dan bomo začeli ob 10. uri s predstavitvijo diapozitivov v Čopovi domačiji in zaključili z ogledom zbirke pri Albinu Mraku v Žirovnici, Žirovnica 2B.

VABLJENI!

ALOJZ NOČ
PRIZADEVEN SODELAVEC
MUZEJA JESENICE

Muzej Jesenice vsako leto pridobi številne predmete in s tem dopolnjuje svoje zbirke. Največkrat mora predmete odkupiti, mnogokrat pa posamezniki ali inštitucije predmete podarijo. Ker navadno darovalci ostanejo anonimni, se je muzej odločil, da se bo z objavo v Muzejskem časopisu oddolžil tistim, ki so v preteklih letih darovali več predmetov.

PROGRAM
MUZEJA JESENICE

maj in junij 1997

KOSOVA GRAŠČINA

Od 8. do 17. maja 1997: ob 19. uri

OTVORITEV RAZSTAVE

HOKEJSKI PLAKAT

Ob 50-letnici Športnega društva in Hokejskega kluba odpira muzej razstavo hokejskih plakatov. Razstavo bosta predstavila avtorja IRENA LAČEN BENEDIČIČ in TONE KONOBELJ.

RUARDOVA GRAŠČINA
NA STARI SAVI

Od petka do nedelje

16. do 18. maja 1997

Program prireditev ob mednarodnem dnevu muzejev. V petek od 9. do 17. ure, v soboto od 10. do 20. ure in v nedeljo od 8. do 16. ure. Program je na prvi in drugi strani.

KOSOVA GRAŠČINA

Od 22. maja 1997:

OTVORITEV RAZSTAVE

50 LET GLASBENE ŠOLE
NA JESENICAH

Otvoritev razstave bo v četrtek, 22. 5. 1997 ob 11. uri v Kosovi graščini.

FINZGARJEVA ROJSTNA HIŠA

Nedelja, 1. junija 1997 ob 19,30 uri

SPOMINSKA SLOVESNOST

V kulturnem programu bo nastopila domača gledališka skupina s prizorom iz Gostača Matevža.

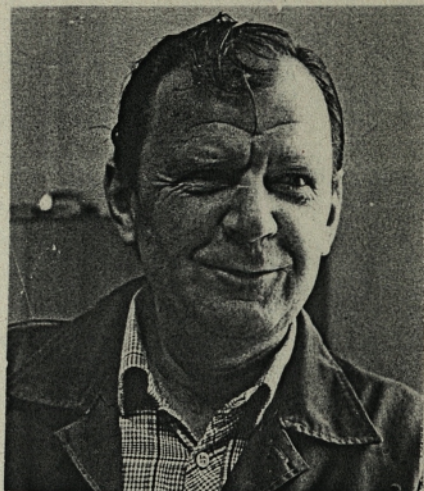
LIZNJEKOVA DOMACIJA

Sobota, 7. junija 1997 ob 11. uri

OTVORITEV RAZSTAVE

Otvoritev razstave akvarelov Staneta Perka

VABLJENI!

Eden takih je ALOJZ NOČ, upokojeni martinar in navdušen lovec. Več let je sodeloval tudi s Tehniškim muzejem in prav po njegovi zaslugi je muzejska zbirka danes bogatejša za prenekatero posebnost. Naj bo ta objava predmetov obenem zahvala prizadevnemu zunanjemu sodelavcu muzeja in članu Muzejskega društva za vse, kar je v zadnjih letih daroval muzeju:

PREDMETI IZ VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA:

- stekleni frakelji (1/8 l), steklen "karafe" (1/4 l), modeli za oblikovanje piškotov, ribežen (10x19 cm), svečnik (12 cm), "mečkal" za krompir (16 cm), kuhinjski nož (10 cm), starejši noži, vilice in žlice iz jedilnega pribora, ponev, pokrovke, modeli za peko, skodelice, kozarci, krožniki in rožni venec s svetinjico.

DRUGI PREDMETI:

- obmejna tabla z napisom MEJINI PAS z grbom SFRJ. Tabla je bila last Mejne policije v Kranjski Gori.

- kovani žebelj (1 m) iz fužine v Radovni

- rudarski klin iz Medjega dola

- značka s spom in klavir iz španske državljanske vojne

- sprehajalna palica "špancištok", kakršno je uporabljal nekdanji generalni ravnatelj KID Karl Noot

- vojaški daljnogled iz prve svetovne vojne. Daljnogled je bil last Jožeta Mikla, prostovoljca za severno mejo.

DOKUMENTARNO GRADIVO:

- predvojni časopisi (Ilustrirani Slovenec 1930, 1931, 1932).

- nemški letaki in časopisi iz 2. svetovne vojne (Der Heimatgruss, Karawankenbote in Werkzeitung)

- nekaj številčk poveljnega časopisja

- planinska izkaznica Staneta Bokala izpred 2. svetovne vojne

LITERATURA:

- katalog ob 120-letnici Mohorjeve družbe (1971), revija Jugoslavija (1945), knjiga Mihajlo Pupina: Od pastirja do znanstvenika (1931, 1932).

Aloju Noču, želimo, da bo tudi v prihodnje s svojo nepogrešljivo pipo tako prizadevno sodeloval z Muzejem Jesenice in Muzejskim društvom kot dosedaj.

Kolektiv Muzeja Jesenice

MRAKOVA MUZEJSKA ZBIRKA PRVE SVETOVNE VOJNE (80. OBLETNICA NAJVEČJEGA SPOPADA DVEH VOJSKA NA SLOVENSКИH TLEH)

Letos 24. oktobra bo minilo osemdeset let od največjega spopada dveh vojska na slovenskih tleh. Leta 1917 se je namreč začela dvanajsta avstro-ogrsko nemška ofenziva na Soči. Namen ofenzive je bil prenesti fronto na italijansko ozemlje, oslabilo italijansko vojsko do te mere, da bi ta zahtevala premirje, dvigniti moralo v vojski in z evforijo ob zmagi zasenčiti gospodarske probleme in vse bolj glasne zahteve o reševanju nacionalnih problemov.

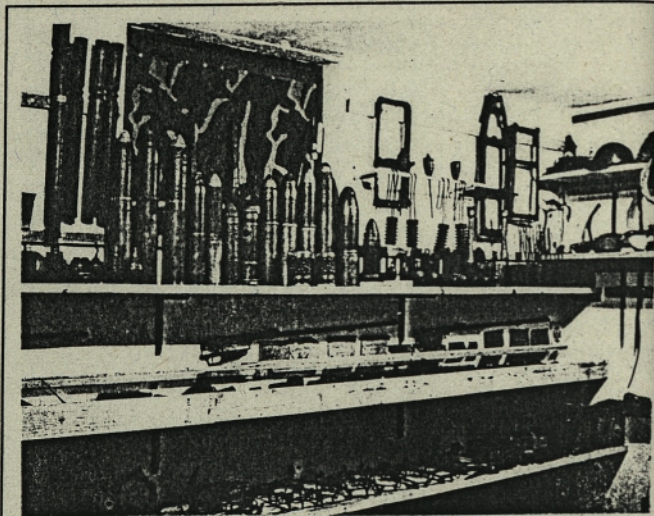
Za mesto preboja so določili zgornje Posočje in sicer Bovec in Tolmin. Priprave so stekle že med enajsto italijansko ofenzivo. Ta dvanajsta ofenziva je dobila ime WAFFENTREUE (Zvestoba v orožju). Vse podrobnosti napada so bile skrbno pripravljene in strogo varovane. Za potrebe te ofenzive so pripeljali v enem mesecu na bojišče 3400 vlakov vojske in opreme. Na bojišče ob Soči so prišle tudi nemške enote, čeprav je cesar Karel temu najprej nasprotoval iz političnih razlogov, saj si ni hotel zavezati rok v svojih skritih pogovorih z Antanto o separatnem miru. Avstrijci so se zavedali, da so Italijani dobro utrjeni in da bo s klasičnim orožjem težko ob prvem poskusu predreti italijanske obrambne linije, zato so se odločili za uporabo plina pri Bovcu.

Sprva je bila ofenziva klasična. Najprej je topništvo začelo napadati nasprotnika z bobnečim ognjem, nato je šla v napad pehota. Na bovškem polju Italijani skoraj niso nudili nobenega odpora, saj je plinski napad napravil svoje. Visoko v gorah, ki jih je že pobelil prvi sneg, so se italijanske elite planinske enote (Alpini) močno upirale in preprečile napredovanje. Te enote zaradi megle niso mogle vedeti, da je v dolini njihova obrambna črta že prebita in da avstrijsko-nemške enote napredujejo po dolini in ne po vrhovih, kar je bilo do takrat bistvo vojaške strategije. Prvič je bila uporabljena metoda vojskovanja imenovana BLITZKRIEG. Avstrijske enote so prebile fronto tudi pri Tolminu in so napredovale po dolini Soče navzgor v Breginjski kot in preko Kolovrata v Benečijo. Slabo vreme je italijanskim topničarjem preprečilo uspešno artilerijsko podporo svojim enotam, ki se tako niso mogle ali niso znale ali pa celo niso hotele postaviti v bran. V italijanski vojski je namreč že dolgo časa tlel upor proti vojni, pa tudi ideje ruske revolucije so bile med vojaki že močno prisotne. Zaradi tega je italijansko poveljstvo ukazalo umik enot na južnem delu bojišča, saj se je balo popolne obkolitve le-teh. Italijani so se umikali, Avstrijci in Nemci pa so napredovali.

Zaradi naglega napredovanja se italijanska vojska ni uspela prerazporediti in organizirati resnega odpora. Napredovanje avstrijsko-nemških enot so ob znatni pomoči Britancev in Francozov ustavili šele na reki Piavi, ki pa so jo enote pod poveljstvom bivšega poveljnika soške armade Svetozarja Borojevića v spodnjem toku tudi prekorali.

Tako se je končala dvanajsta soška bitka, ki je presegla vsa pričakovanja njenih načrtovalcev in opravila s pozicijskim vojskovanjem ter končala trideset krvavih mesecev soške fronte, ki je bila na slovenskem etničnem ozemlju od maja leta 1915. Ta bitka je bila največji spopad dveh vojska na slovenskem ozemlju, prvič v vojaški zgodovini so uporabili taktiko bliskovitega vojskovanja (BLITZKRIEG), število ujetih Italijanov pa je bilo 300000, kar je bilo za tiste čase nekaj izrednega.

Vojaki so odšli, topovi so utihnili, ostala pa je opustošena pokrajina ob Soči. Več kot 100 000 beguncev se je začelo brez vsega vračati na svoje porušene domove.

Mrakova muzejska zbirka v Žirovnici

Soška fronta je zahtevala ogromno življenj, med njimi tudi precej slovenskih, saj so se skoraj vse slovenske enote v sestavi avstro-ogrške armade bojevale na soškem bojišču. Poveljstvo armade je računalo na njihovo nacionalno zavez, ko so branile svojo zemljo. Na žalost pa so se ti boji prikrivali zaradi političnih vzgibov in se označevali kot imperialistični. Šele v začetku osemdesetih let se je tudi pri nas začelo zanimanje za to prikrito stran naše zgodovine. Izšle so nekatere knjige (npr. Ivan Gradnik: KRVAVO POSOČJE, 1977), postavljene so bile prve zbirke. V Bohinju je bilo ustanovljeno društvo Mali vojni muzej, ki je združevalo redke zbiralce ostalin soške fronte. Tu je bila postavljena ena prvih zbirk na temo soške fronte.

V zadnjih letih se je zanimanje za to obdobje močno povečalo, še zlasti po odprtju Kobariškega muzeja. Novih zbiralcev je vedno več, tako da sedaj v Solkanu deluje društvo Soška fronta, ki ima 136 članov. Na žalost pa je le malo zbiralcev, ki bi zbirali ostaline fronte sistematično, skušali povezovati svoje najdbe na terenu s pisnimi viri v celoto in jo prikazati kot zaključeno zbirko.

Začetnik naše zbirke je oče Albin Mrak, ki je zbiral predmete že v mladosti. Z bratom Jernejem sva začela očeta spremljati po nekdanjih bojiščih soške fronte sredi osemdesetih let in takoj vzljubila zbirateljstvo in potepanja po gorah nad Sočo, kjer med podrtimi zakloni, zasutimi strelskimi jarki in v neštetihi kavernah odkrivamo ostanke prve svetovne vojne. Med temi je tudi mnogo osebnih predmetov.

V naši zbirki je večina predmetov z bojišč na soški fronti. Zbirko sestavljajo orodja, orožja, steklenice, osebni predmeti, značke, odlikovanja, deli vojaške opreme in drugo. V zadnjem času smo se posvetili zbiranju pisem, razglednic in fotografij.

Naša zbirka je na ogled vsakomur, ki bi rad izvedel kaj več o soški fronti in predvsem o ljudeh, ki so se tam borili.

Anže Mrak

Izdalo: MUZEJSKO DRUŠTVO JESENICE

Urednik: TONE KONOBELJ

Naslov: Prešernova 45, 4270 JESENICE

Žiro račun: GB JESENICE 51530-678-50064

Naklada: 250 izvodov

Cena: 50 tolarjev (za člane MDJ brezplačno)